

Numerisk Analys?

“Studiet av avrundningsfel”

“Studiet av siffermässiga metoder för att lösa matematiska problem” Bonniers lilla uppslagsbok

“Studiet av algoritmer för den kontinuerliga matematikens problem” Lloyd N. Trefethen

“Metoder för att organisera och analysera beräkningar”

Approximationer

- ⌘ **Val av modell**
  - idealiseringar
- ⌘ **Fel i indata**
  - mätvärden med begränsad noggrannhet
- ⌘ **Avrundningsfel (beräkningsfel)**
  - ändlig aritmetik
- ⌘ **Trunkationsfel (beräkningsfel)**
  - en oändlig process ersätts med en ändlig
- ⌘ **Presentationsfel**

Jordens yta beräknas med

$$A = 4\pi r^2$$

Approximationer :

- **modelleras som en sfär**
- **radiens värde är resultat av mätningar och tidigare beräkningar**
- **värdet för π är en oändlig process som måste trunkeras**
- **värden och resultat i beräkningarna avrundas**

Konditionen hos ett problem

**“Ett problem sägs vara
illakonditionerat/störningskänsligt om en
liten störning i indata kan ge upphov till en
stor störning i utdata.
Annars sägs problemet vara välkonditionerat”**

Illa-konditionerade problem

$$\begin{bmatrix} 1000 & 1001 \\ 1001 & 1002 \end{bmatrix} \mathbf{x} = \begin{bmatrix} 2001 \\ 2003 \end{bmatrix}$$

A

b

har lösningen

$$\mathbf{x} = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \end{bmatrix}$$

stör högerledet

$$\begin{bmatrix} 1000 & 1001 \\ 1001 & 1002 \end{bmatrix} \mathbf{x} = \begin{bmatrix} 2000 \\ 2003 \end{bmatrix}$$

har lösningen

$$\mathbf{x} = \begin{bmatrix} 1003 \\ -1000 \end{bmatrix}$$

i MATLAB

```
»A=[1000 1001;1001 1002]
```

```
A =
```

```
      1000      1001  
      1001      1002
```

```
»b1=[2001 2003]'
```

```
b1 =
```

```
      2001  
      2003
```

```
»b2 =b1; b2(1)=2000
```

```
b2 =
```

```
      2000  
      2003
```

```
»A\b1
```

```
ans =
```

```
      1.0000  
      1.0000
```

```
»A\b2
```

```
ans =
```

```
      1.0e+03  
*  
      1.0030  
     -1.0000
```

Grundbegrepp

⌘ **Närmevärde**

$\bar{a}$ närmevärde till det exakta värdet a

⌘ **Absolut fel i $\bar{a}$: $\Delta a = \bar{a} - a$**

⌘ **Relativt fel i $\bar{a}$: $\Delta a/a$, ($a \neq 0$)**

$$a = \sqrt{2}, \bar{a} = 1.414$$

$$\Delta a = a - \bar{a} = -2.1356\text{E-}4,$$

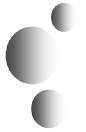
$$|\Delta a| \leq 2.2\text{E-}4$$

$$|\Delta a/a| \leq 2\text{E-}4$$

Korrekta decimaler - signifikanta siffror

⌘ om $|\Delta a| \leq 0.5 \cdot 10^{-t}$ sägs närmevärdet ha
t korrekta decimaler

⌘ alla siffror i positioner med enhet $\geq 10^{-t}$ sägs vara
signifikanta

⌘ Ekvivalenta uttryck :

$$\bar{a} = 1.414 \quad |\Delta a| \leq 0.22E-3$$

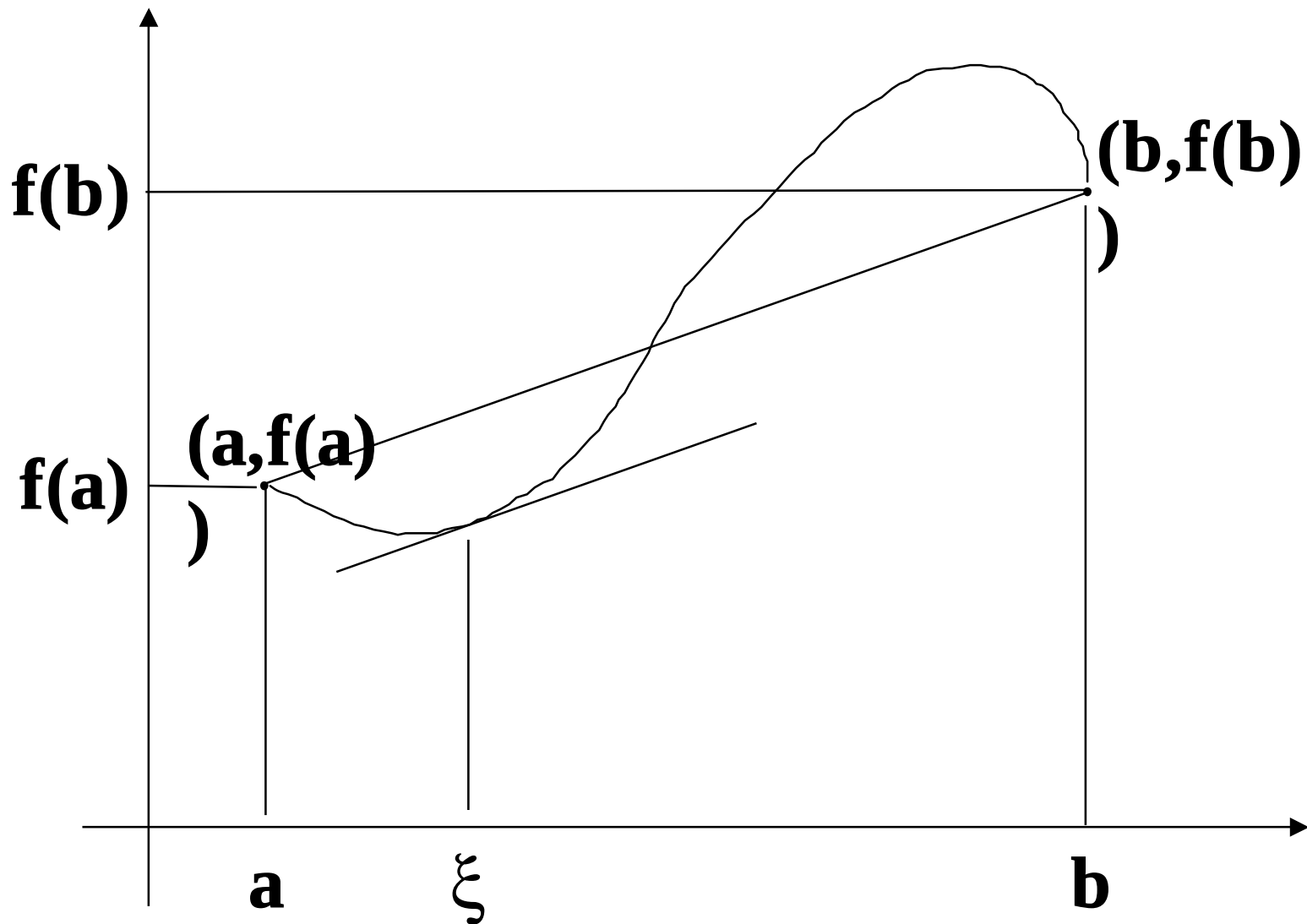
$$a = 1.414 \pm 0.22E-3$$

$$1.41378 \leq a \leq 1.41422$$

3 korrekta decimaler

4 signifikanta siffror

Medelvärdessatsen geometriskt

Differentialkalkylens mv-sats

Låt $y=f(x)$, $a \leq x \leq b$

- f är kontinuerlig i $[a,b]$
- f är deriverbar i $]a,b[$

Då finns minst en punkt ξ i $]a,b[$ där tangenten till funktionskurvan är parallell med kordan mellan ändpunkterna

Derivatan $f'(\xi)$ i punkten ξ uppfyller alltså

$$f'(\xi) = \frac{f(b) - f(a)}{(b - a)} \quad , \text{dvs } f(b) - f(a) = (b - a)f'(\xi)$$

Fortplantning av fel

- ⌘ metoder för att analysera hur fel i indata fortplantas i beräkningar
- ⌘ Differentialkalkylens medelvärdessats :

Om funktionen f är deriverbar så finns en punkt ξ mellan a och b sådan att
 $\Delta f = f(b) - f(a) = f'(\xi)(b - a)$

I praktiken

⌘ använd derivatan i närmevärdet x

$$|\Delta f| \leq f'(x) \cdot \Delta x$$

Exempel: $f(a) = \sqrt{a}$, då $a = 2.05 \pm 0.01$

$$\Delta f = f'(\xi) \Delta a = 1/(2 \cdot \sqrt{\xi}) \cdot \Delta a$$

$$|\Delta f| \leq \frac{1}{2 \cdot \sqrt{2.05}} \cdot |\Delta a| \leq \frac{0.01}{2 \cdot \sqrt{2.05}} \leq 0.0036$$

$$\sqrt{2.05} \approx 1.43178210632764$$

De fyra räknesätten

- ⌘ Oftast känner man bara gränser för de absoluta felen

Triangelolikheten används

$$y = x_1 + x_2 \quad \text{närmevärdet } \bar{y} = \bar{x}_1 + \bar{x}_2$$

$$\Delta y = \bar{y} - y = \bar{x}_1 + \bar{x}_2 - (x_1 + x_2) = \Delta x_1 + \Delta x_2$$

$$|\Delta y| = |\Delta x_1 + \Delta x_2| \leq |\Delta x_1| + |\Delta x_2|$$

Felfortplantning i flera variabler

⌘ Generalisering till flera variabler

Allmänna felfortplantningsformeln :

$$\Delta f \approx \sum_1^n \frac{\partial f}{\partial x_k} \cdot \Delta x_k$$

Maximalfelsuppskattningen :

$$|\Delta f| \cong \sum_1^n \left| \frac{\partial f}{\partial x_k} \cdot \Delta x_k \right|$$

$$f(x, y) = x^2 y e^{xy}$$

Exempel

Uppskatta $|\Delta f|$ då $x=1.000 \pm 0.0005$ och $y=2.000 \pm 0.001$

⌘ **Derivera f**

$$\begin{cases} f'_x(x, y) = (2xy + x^2 y^2) e^{xy} \\ f'_y(x, y) = (x^2 + x^3 y) e^{xy} \end{cases}$$

⌘ **Sätt in värdena i maximalsuppskattningen**

$$|\Delta f| \leq |(2xy + x^2 y^2) e^{xy}| \cdot |\Delta x| + |(x^2 + x^3 y) e^{xy}| \cdot |\Delta y| \lesssim$$

$$\lesssim 59.12 \cdot 0.0005 + 22.17 \cdot 0.001 \leq 0.052$$

0.02956

0.02217

Funktionsberäkningar

- ⌘ **matematikens elementära funktioner**
- ⌘ **inte ovanligt med serieutvecklingar av de elementära funktionerna**
  - **approximerar seriens summa med en partialsumma**
  - **resttermen, trunkeringsfelet, måste uppskattas**

Taylorutveckling

**Vanligt att approximera funktioner kring
en viss punkt a**

$$\begin{aligned} f(x) &= \sum_{k=0}^{\infty} \frac{f^{(k)}(a)(x-a)^k}{k!} = \\ &= f(a) + f'(a)(x-a) + \frac{f''(a)(x-a)^2}{2!} + \dots \end{aligned}$$

Taylorutveckling.....

⌘ **Gör substitutionen**

$h=x-a$ (avståndet till den punkt vi känner)

$$\begin{aligned} f(x) &= f(a+h) = \sum_{k=0}^{\infty} \frac{f^{(k)}(a) \cdot h^k}{k!} = \\ &= f(a) + f'(a) \cdot h + \frac{f''(a) \cdot h^2}{2!} + \frac{f^{(3)}(a) \cdot h^3}{3!} + \dots \end{aligned}$$

Approximation av oändliga serier

- ⌘ Taylorutvecklingen oändlig
- ⌘ Summan skattas med partialsumma
- ⌘ Kvar blir trunkeringsfelet R_T
måste skattas - resttermsuppskattning

Resttermsuppskattning

⌘ Söker en övre gräns för den del av summan som inte tas med $|R_T|$

Låt $S = \sum_{n=1}^{\infty} a_n$ vara en konvergent serie

$$S_N = \sum_{n=1}^N a_n, \quad R_T = S - S_N = \sum_{k=N+1}^{\infty} a_k$$

I - Alternierende serie

- ⌘ **Beloppet av termerna $\rightarrow 0$** (följer av att serien är konvergent)

$$\lim_{n \rightarrow \infty} |a_n| = 0$$

- ⌘ **Summorna $S_N, S_{N+2}, S_{N+4} \dots$ är en monoton talföljd som är begränsad** ($\Leftrightarrow$ serien är konvergent)

- ⌘ **Resttermen kan skattas med första försummade term**

$$|R_T| \leq |a_{N+1}|$$

II - Skattning med integral

$$S = \sum_{n=1}^{\infty} a_n \quad \text{med } a_n \geq 0 \quad \text{kan skrivas}$$

$$S = \sum_{n=1}^{\infty} f(n) \quad \text{där } f(x) \text{ är positiv och monotont}$$

avtagande.

⌘ **utnyttja att summan begränsas av integralen**

$$R_T = \sum_{n=N+1}^{\infty} f(n) \leq \int_N^{\infty} f(x) dx = F(N)$$

III - Jämförelse med känd serie

Antag $0 \leq a_n \leq b_n, \quad n \geq N+1$

och att $T = \sum_{n=N+1}^{\infty} b_n$ **är känd. Då gäller**

$$R_T = \sum_{n=N+1}^{\infty} a_n \leq \sum_{n=N+1}^{\infty} b_n = T$$

Några kända serier

$$\rightarrow \sum_{n=0}^{\infty} x^n = \frac{1}{1-x}$$

$$\rightarrow \sum_{n=0}^{\infty} \frac{x^n}{n!} = e^x, \text{ för } x \in \mathbb{R}$$

$$\rightarrow \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(-1)^n x^{2n+1}}{(2n+1)!} = \sin(x), \text{ för } x \in \mathbb{R}$$

$$\rightarrow \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(-1)^n x^{2n}}{(2n)!} = \cos(x), \text{ för } x \in \mathbb{R}$$

$$f(x) = f(a) + f'(a) \cdot h + \frac{f''(a) \cdot h^2}{2!} + \frac{f'''(a) \cdot h^3}{3!} + \dots$$

Exempel

Beräkna $\cos(x)$ i $[3\pi/4, 5\pi/4]$ med 3 korr. decimaler

Hur många termer i Taylorutv. måste tas med ?

⌘ **Utveckla kring π**

$$\begin{aligned} \cos(\pi + h) &= \cos(\pi) + \cos'(\pi) \cdot h + \frac{\cos''(\pi) \cdot h^2}{2!} + \frac{\cos'''(\pi) \cdot h^3}{3!} + \dots = \\ &= -1 + (-\sin(\pi)) \cdot h - \frac{\cos(\pi) \cdot h^2}{2!} + \frac{\sin(\pi) \cdot h^3}{3!} + \frac{\cos(\pi) \cdot h^4}{4!} + \dots = \\ &= -1 - \frac{-1 \cdot h^2}{2!} + \frac{-1 \cdot h^4}{4!} + \dots = -1 + \frac{h^2}{2!} - \frac{h^4}{4!} + \dots \end{aligned}$$

En alternerande serie

...exempel...

- ⌘ **Vi vill alltså ha $|R_T| \leq 0.5 \cdot 10^{-3}$**
- ⌘ **Första försummade term har formen**

$$|a_N| \leq \left| \frac{h^N}{N!} \right| \leq \left| \frac{(\pi/4)^N}{N!} \right| \leq 0.5 \cdot 10^{-3} \quad , \quad \mathbf{N \text{ jämn}}$$

N=5 ger 0.00249039457019

N=6 ger $0.3259918869273900 \cdot 10^{-3} \Rightarrow N \geq 6$ duger

Använd approximationen

...exempel

$$\cos(\pi + h) \approx -1 + \frac{h^2}{2!} - \frac{h^4}{4!}$$

MATLAB

```
format short e
h= (-1/4*pi:0.05*pi:1/4*pi)';

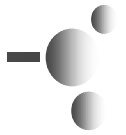
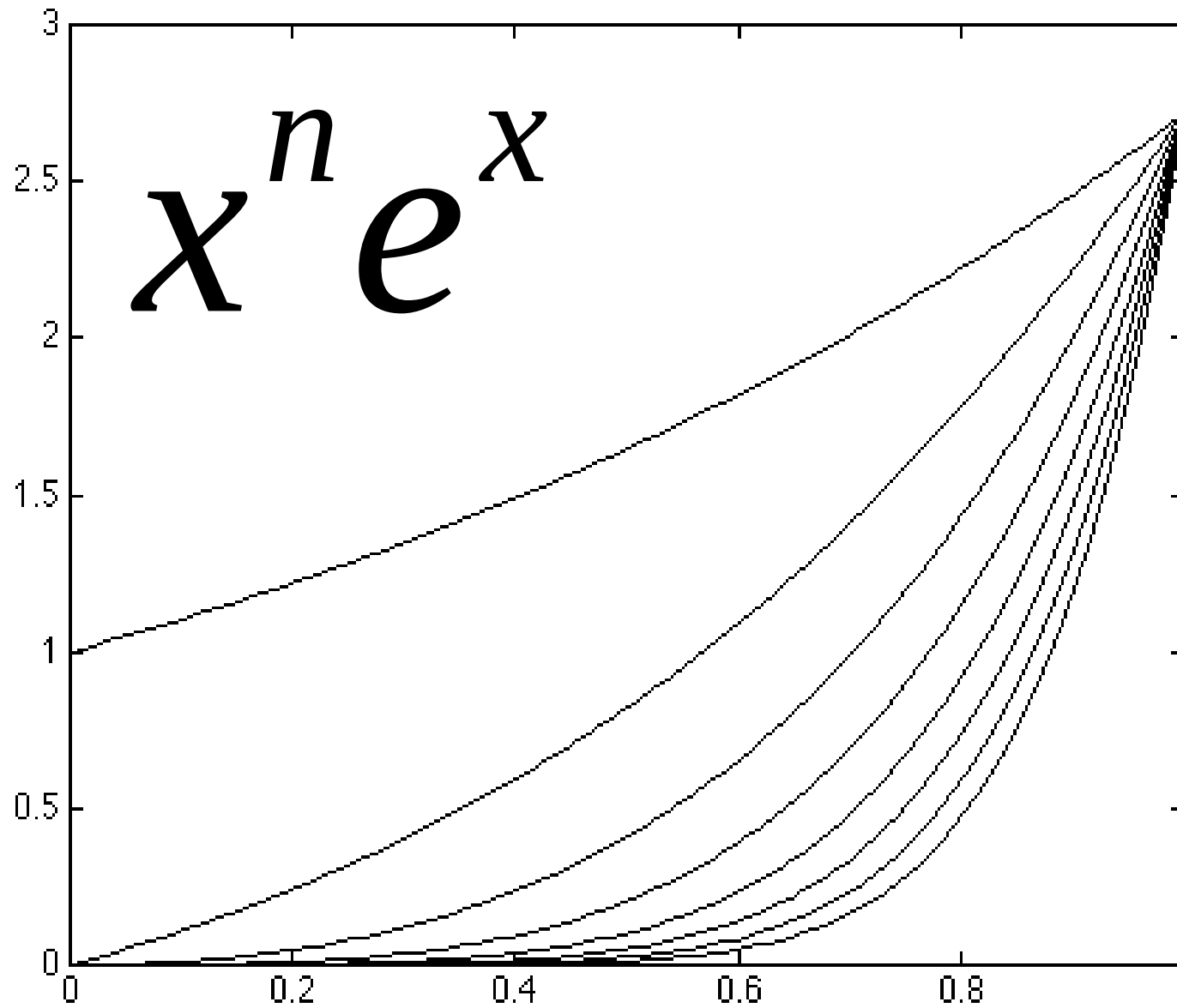
% med tre termer
T3 = -1 + (h.^2)./2 - (h.^4)./factorial(4);

% med två termer
T2 = -1 + (h.^2)./2;

disp(' h          Fel i T2          Fel i T3')
disp([h T2-cos(pi+h) T3-cos(pi+h)])
```

Felet i approximationen :

h	Fel i T2	Fel i T3
-7.8540e-001	1.5532e-002	-3.2243e-004
-6.2832e-001	6.4091e-003	-8.4857e-005
-4.7124e-001	2.0396e-003	-1.5149e-005
-3.1416e-001	4.0454e-004	-1.3329e-006
-1.5708e-001	2.5346e-005	-2.0854e-008
0	0	0
1.5708e-001	2.5346e-005	-2.0854e-008
3.1416e-001	4.0454e-004	-1.3329e-006
4.7124e-001	2.0396e-003	-1.5149e-005
6.2832e-001	6.4091e-003	-8.4857e-005
7.8540e-001	1.5532e-002	-3.2243e-004

Beräkna $I_n = \int_0^1 x^n e^x dx, \quad n = 0 \dots 100$

Matematisk kan detta göras med partiell

integration

$$I_n = \int_0^1 x^n e^x dx = \left[\frac{x^{n+1}}{n+1} e^x \right]_0^1 - \int_0^1 \frac{x^{n+1}}{n+1} e^x dx =$$

$$= \frac{e}{n+1} - \frac{1}{n+1} I_{n+1} \quad \Leftrightarrow \quad I_{n+1} = e - (n+1) I_n$$

exempel ...

Enkelt att beräkna I_0

$$I_0 = e - 1 = 1.71828...$$

Rekursionsformeln

$$I_{n+1} = e - (n+1) \cdot I_n$$

ger enkelt

$$I_1 = e - I_0 = e - (e - 1) = 1$$

$$I_2 = e - 2 \cdot I_1 = 2.71828... - 2 \cdot 1 = 0.71828...$$

...

MATLAB - körning

n	I _n
1	1.0000
2	0.7183
3	0.5634
4	0.4645
5	0.3956
...	
16	0.1503
17	0.1624
18	-0.2043
19	6.5991
20	-129.2637

```
I(1) = 1;  
e=exp(1);  
for n=1:99  
    I(n+1) = e - (n+1)*I(n);  
end % for
```

...	
98	-0.501344442411.0e+138
99	0.49633099798881.0e+140
100	-0.4963309979888091.0e+142

Matematiskt...

---

då $0 < x < 1$ gäller $x^n > x^{n+1}$ för alla $n \geq 0$

därför måste $I_0 > I_1 > I_2 > \dots > I_{100}$

och alla $I_n > 0$

Fel introduceras

Relativa noggrannheten 10^{-16}

$$I_2 = 0.71828... \pm 10^{-16}$$

$$\begin{aligned} I_3 &= e - 3 \cdot I_2 = e - 3 \cdot (0.71828... \pm 10^{-16}) \pm 10^{-16} = \\ &= 0.5634... \pm 4 \cdot 10^{-16} \end{aligned}$$

- ⌘ **ny avrundning tillfogas**
- ⌘ **tidigare fel multipliceras med 3**

rekursionsformeln baklänges

n	I_n
110	0.5000
109	0.0202
108	0.0248
107	0.0249
...	
100	0.0267
99	0.0269
98	0.0272
...	
20	0.1238
19	0.1297
18	0.1362
17	0.1434
...	
3	0.5634
2	0.7183
1	1.0000

Avrundat till 4 dec.

$$I_n = \frac{e - I_{n+1}}{n+1}$$

$$0 < I_{110} < I_1 = 1 \quad \text{så} \quad I_{110} = 0.5 \pm 0.5$$

```

I(110) = 0.5;
e=exp(1);
for n=109:-1:1
    I(n) = (e - I(n+1))/(n+1);
end % for
    
```

Vad händer med felet nu?

Insättning av $I_{110} = 0.5 \pm 0.5$ ger

$$I_{109} = \frac{e^{-0.5 \pm 0.5}}{110} \pm 10^{-16} = 0.0202 \pm 0.00454$$

$$I_{108} = \frac{e^{-0.0202 \pm 0.00454}}{109} \pm 10^{-16} = 0.0202 \pm 0.00454$$

⌘ 10^{-16} övre gräns för avrundningsfelet vid division

$$\text{⌘ } (\text{fel i } I_n) = \frac{1}{n+1} (\text{fel i } I_{n+1}) \pm 10^{-16}$$

i MATLAB...

n	I_n	fel i I_n
110	0.5	0.5
109	0.0201	4.55e-03
108	0.0248	4.17e-05
107	0.0249	3.86e-07
100	0.0267	1.01e-16
99	0.0269	1.01e-16
98	0.0272	1.01e-16
20	0.1239	1.04e-16
19	0.1298	1.05e-16
18	0.1363	1.05e-16
17	0.1435	1.05e-16
3	0.5634	1.30e-16
2	0.7183	1.44e-16
1	1.0000	1.72e-16

**Denna beräkning sägs
vara stabil**

**“de gamla
avrundningsfelen
växer inte”**

⌘ Klassiska referenser :

Wilkinson - 1963, 1965)

Flyttalsaritmetik & avrundningsfelsanalys

⌘ Standard

Förslag till IEEE-standard 1981,1984

⌘ Alg. för att evaluera av elementära funktioner i IEEE-aritmetik -89, -90, -91

⌘ Svårt att implementera korrekt & snabbt

1994 - fel i Intels Pentium chip (FPDIV) 4 sign.dec

Windows 3.1 - $\text{fl}(2.01 - 2.00) = 0.0$

Talrepresentation

- ⌘ Flyttal lagras normaliserade i tre delar, tecken, mantissa och exponent

$$\boxed{-} \boxed{.34265} \cdot 10^{\boxed{-2}}$$

Normaliserat

- mantissan m $.1 \leq m < 1$ (för basen 10)

Lagring av flyttal

$$\mathbf{x} = \left(\mathbf{d}_0 + \frac{\mathbf{d}_1}{\beta} + \frac{\mathbf{d}_2}{\beta^2} + \dots + \frac{\mathbf{d}_{t-1}}{\beta^{t-1}} \right) \beta^e$$

Relativa felet $\frac{|\bar{\mathbf{x}} - \mathbf{x}|}{|\mathbf{x}|} \leq \epsilon_{\text{mach}}$

där ϵ_{mach} kallas avrundningsenheten

$$\epsilon_{\text{mach}} = \frac{1}{2} \beta^{1-t}$$

Rundningsregler

- ⌘ **avkorta**
- ⌘ **avrundning till närmaste jämna**

Vancouver-exemplet

- **jan -82 börs-index satt till 1000**
- **nov -83 bottennotering 520**
- ▮▮▮▮ **index noterades med tre dec. och avhuggning**
- ▮▮▮▮ **räkningar med avrundning nästan dubblade index**

Ett exempel

⌘ Närmevärdena

$$\mathbf{x}_1 = 10.123455 \pm 0.5 \cdot 10^{-6} \quad \mathbf{x}_2 = 10.123789 \pm 0.5 \cdot 10^{-6}$$

- 6 korr. decimaler, 8 sign. siffror och ett relativt fel $< 10^{-7}$

$$\mathbf{y} = \mathbf{x}_1 - \mathbf{x}_2 = (\bar{\mathbf{x}}_1 - \bar{\mathbf{x}}_2) \pm (\Delta \mathbf{x}_1 + \Delta \mathbf{x}_2) = -0.000334 \pm 10^{-6}$$

$$\Delta \mathbf{y} \leq 0.5 \cdot 10^{-5} \quad 5 \text{ korrekta decimaler, 2 sign. siffror}$$

$$\left| \frac{\Delta \mathbf{y}}{\mathbf{y}} \right| \leq \frac{10^{-6}}{0.000334} < 3 \cdot 10^{-3} = 0.3 \cdot 10^{-2}$$

⌘ Relativa felet ett mått på informationsmängden i närmevärdet

- ⌘ **Noggrannhetsförlust vid subtraktion**
  - två nästan lika stora tal

Gör en matematiskt ekvivalent omskrivning

Omskrivningar

⌘ **Andragradsekvationer enkelt exempel**

⌘ **Kvadratkomplettering**

$$\sqrt{1+x} - \sqrt{1-x} = \frac{2x}{\sqrt{1+x} + \sqrt{1-x}}$$

⌘ $\log b - \log a = \log \frac{b}{a}$

⌘ **Taylorutveckling, t.ex. för små värden på x**

$$1 - \cos x \approx \frac{x^2}{2!} - \frac{x^4}{4!}$$